

ARCHEOLOGIE IN 2005

PALEO-AKTUELL 17

RuG / GIA

Met de jaarlijkse uitgave van Paleo-aktueel
geven de medewerkers van het Groninger Instituut voor Archeologie
inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut

Vormgeving: Roelf Barkhuis
Omslagontwerp: Nynke Tiekstra
Foto omslag: Overzicht van de werkzaamheden aan de Kelders in Leeuwarden
(foto J.Y. Huis in 't Veld)

ISBN-10 9077922229
ISBN-13 9789077922224
ISSN 1572-6622

Website
www.paleo-aktueel.nl

Adres van de redactie
Rijksuniversiteit Groningen
Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
Poststraat 6 9712 ER Groningen
tel. 050 363 6712 fax 050 363 6992
gia@rug.nl

Adres van de uitgever
Barkhuis Publishing
Zuurstukken 37 9761 KP Eelde
tel. 050 3080936 fax 050 3080934
info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

©2006, Rijksuniversiteit Groningen, Groninger Instituut voor Archeologie /
University of Groningen, Groningen Institute of Archaeology

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen mits zij van een
duidelijke bronvermelding zijn voorzien. Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie

PALEO-AKTUEEL

17

ARCHEOLOGIE IN

2005

redactie

Jan Lanting

Martijn van Leusen

Daphne Maring-Van der Pers

Dick Stapert

Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)

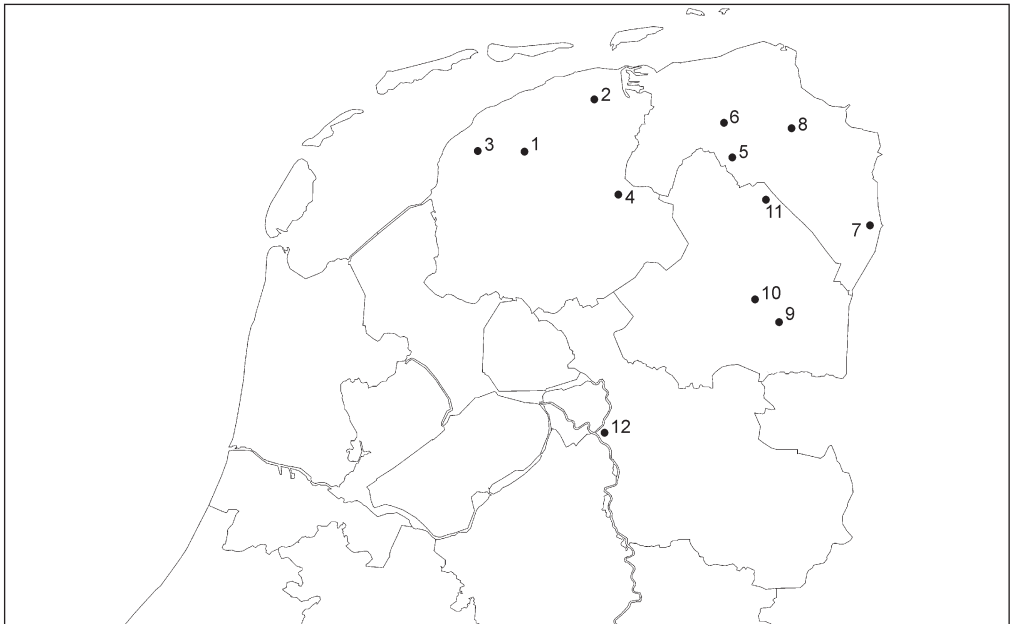
& Barkhuis

Groningen 2006

In dit nummer: 1) Nederland, 2) Egypte, 3) Griekenland, 4) Italië, 5) Spanje.

In dit nummer: 1) Leeuwarden, 2) Oostrum, 3) Salverd, 4) Ureterp, 5) Haren, 6) Harssens, 7) Laundermarke, 8) Schaaphok, 9) Aalden, 10) Orvelte, 11) Spijkerboor, 12) Zwolle.

INHOUD

Voorwoord	vii
O.H. HARSEMA Kerstdagen in de ijzertijd: herinneringen aan Sytze en Orvelte (Dr.)	1
D. STAPERT Jeugdige vuursteenbewerkers bij het kampvuur: een andere visie op Maastricht-Belvédère, Site K (L.)	9
D. STAPERT, M.J.L.TH. NIEKUS & L. JOHANSEN Curieuze vuistbijlachten van Rhenen (Utr.). Ook eens iets voor kinderen?	18
D. STAPERT & L. JOHANSEN De Hamburg-vindplaats bij Ureterp (Fr.): een opgraving tijdens de Tweede Wereldoorlog	27
H. WOLDRING, P. DE BOER, J.N. BOTTEMA-MAC GILLAVRY & R.T.J. CAPPERS De palaeoecologie van Duurswold (Gr.): vroeg-Holocene landschapsontwikkeling	36
M.J.L.TH. NIEKUS & B.I. SMIT Wie het kleine niet eert...Micro-driehoeken in het Mesolithicum van Noord-Nederland	45
M. SCHEPERS, R.T.J. CAPPERS & I. HEIJEN Neolithische graanopslag in de Fayum	55
E. DRENTH & W. PRUMMEL De versieringswijze van twee TRB-potten uit hunebed G2 (Glimmer Es, gem. Haren) (Gr.)	63
S.M. BECKERMAN Een pot en een schaal van de laat-Havelte fase van de Trechterbekercultuur uit Oostrum (Fr.)	69
H. FEIKEN & E. KNOL Stenen bijlen uit de Groninger klei	75
H. WOLDRING, Y. BOEKEMA, P.A.J. ATTEMA & J.J. DELVIGNE Vegetatieontwikkeling en landgebruik in de Monte Sparviere (Calabrië, Italië)	82
P.M. VAN LEUSEN & P.A.J. ATTEMA De veldverkenning SIBA2004-5 rond Francavilla Marittima (Calabrië, Italië): eerste resultaten	90

L. ALESSANDRI Protohistorische vindplaatsen in en rond Tusculum (gemeente Monte Porzio Catone, Albaanse heuvels, Italië)	97
B.H.C. WESTERINK & E. TAAYKE Bijzondere vondsten bij Harssens (Gr.)	103
N. OOME & P.A.J. ATTEMA Portieri, een Hellenistische site in de voetheuvels van de Sibaritide (Calabrië, Italië)	108
H.R. REINDERS De Zuidoostpoort van Halos	114
J.H.C.M. MAASSEN Posta di Mesa – Een Republikeins heiligdom langs de Via Appia (Italië)	122
J.A.W. Nicolay Nieuw licht op de late ijzertijd: twee vermoedelijke sierknoppen van gordelhaken uit het Friese terpengebied	130
J. DIJKSTRA & J.A.W. NICOLAY Een terp op de schop: het archeologisch onderzoek op het Oldehoofsterkerkhof in Leeuwarden (Fr.)	135
H. GROENENDIJK Ter Leringh: olielampjes uit de Laudermarke (Gr.)	142
J.M. BOS & F.B. SAAN Het vroegmiddeleeuwse grafveld van Aalden (Dr.). Noord-Nederland in de Volksverhuizingstijd	146
O.H. HARSEMA Terzijde van de weg naar Santiago, of: kijken naar waar de neus niet heenwijst	152
O.H. HARSEMA Nogmaals over vroege kerkbouw in Noord-Spanje – een aanvulling	159
J. HIELKEMA Leeuwarden – de Kelders (Fr.): archeologische begeleiding bij de bouw van een Horecakelder	165
J.M. GRIMM Het botmateriaal uit een 16 ^e eeuwse beerput van de Havezate ‘De Kranenburg’ (Ov.)	171
G.J.M. VAN OORTMERSSEN ...En de ton viel niet in duigen. Conservatie van een waterverzadigde houten emmer	178

VOORWOORD

De opgefriste uitvoering en een betere drukwaliteit hebben hun vruchten afgeworpen: het gaat goed met dit periodiek. Ook nummer 17 biedt weer een aantrekkelijke reeks artikelen waarin zeer uiteenlopende aandachtsvelden belicht worden. Dat laatste is kenmerkend voor Paleo-aktueel; zo bestrijkt dit nummer een tijdsspanne van ongeveer een kwart miljoen jaar, en waaieren de bijdragen uit van noordelijk Nederland tot Egypte. Om de komende jaren dit niveau vast te kunnen houden is de redactie met ingang van dit nummer versterkt met Jan Lanting, die we van harte welkom heten.

In het openingsartikel haalt Otto Harsema herinneringen op aan professor Sytze Bottema, de gedreven paleobotanicus en vogelkenner die ons in november 2005 ontviel. In dit nummer herplaatsen wij bovendien Harsema's artikel over vroegmiddeleeuwse kerkjes in Noord-Spanje uit Paleo-aktueel 16, omdat daarin door onjuiste redactie een aantal storende fouten zijn geslopen. Wij bieden de auteur hiervoor onze excuses aan.

Studies van vuurstenen artefacten in dit nummer betreffen het Midden-Paleolithicum (met aandacht voor kinderwerk), het Jong-Paleolithicum (over een opgraving tijdens WO II), en het Mesolithicum (betreffende 'micro-driehoeken' – niet niezen als ze op de werktafel liggen!). Een opvallend project waarin de afdeling paleobotanie participeert, en dat ook elders de aandacht heeft getrokken, betreft neolithische graanopslag in de Fayum, Egypte. Dit nummer bevat daarnaast ook rapporten over vegetatiekundige onderzoeken in Duurswold (Gr.) en Calabrië (It.), en een bijdrage uit het laboratorium over de conservatie van een houten emmer.

Ook het onderzoek in de mediterrane wereld heeft aanleiding gegeven tot enkele zeer gevarieerde bijdragen. Twee auteurs bespreken vindplaatsen uit de bronstijd (rond Tusculum, net ten zuidoosten van Rome) en de Republikeinse periode (aan de Via Appia zo'n 50 km verder zuidelijk). De meerjarige veldverkenningen rond het plaatsje Francavilla Marittima in Zuid-Italië worden in een voortgangsverslag beschreven, en één bijzondere vindplaats uit de Hellenistische periode wordt apart belicht. Ten slotte vindt u een bijdrage over de Zuidoostpoort van de eveneens Hellenistische stad Halos in Griekenland, waar het meerjarige onderzoek onder leiding van Reinders inmiddels wordt afgerond.

Noordelijk Nederland is zoals altijd ruim vertegenwoordigd, met onder meer onderzoeken te Harssens (Gr.), Leeuwarden (Fr.) en Aalden (Dr.). Verder vindt u een rapport over de botinhoud van een beerput van een havezate in Overijssel. De nieuwe steentijd komt aan bod met meerdere bijdragen over Trechterbeker-aardewerk (onder meer over een opmerkelijke versieringsmethode). In de bijdrage van Nicolay wordt ingegaan op de mogelijke betekenis van enkele bijzondere objecten uit het terpengebied; het thema wordt voortgezet door Feiken en Knol, die schrijven over de soms onnavolgbare wegen afgelegd door stenen bijlen. Tenslotte is er een vermakelijk verhaal over de omzwervingen van nep-olielampjes.

Wij wensen de lezers veel plezier met de gevarieerde inhoud van dit nummer.

De redactie

HET VROEGMIDDELEEUWSE GRAFVELD VAN AALDEN (DR.). NOORD-NEDERLAND IN DE VOLKSVERHUIZINGSTIJD

Jurjen M. Bos & F. Brigitte Saan

Het verhaal begint al een tijdje geleden. Een man uit Zuidwest-Drenthe doet een opgraving in Zuidoost-Drenthe. In z'n enthousiasme leidt Tjalling Waterbolk mensen rond, doet een stap, en hoort wat kraken. Zijn enthousiasme werd de beroemdste glazen drinkuit (stortbeker) uit de provincie fataal, hoewel die vondst nu niettemin een van de pronkstukken – gerestaureerd – van het Drents Museum in Assen vormt. De beker was een bijgave in een graf dat wel al zichtbaar was in het vlak, maar nog niet vrijgelegd. Of er een causaal verband bestaat? Het grafveld werd in elk geval nooit gepubliceerd, afgezien van een summier excursieverslag dat – hoewel geschreven door onze Zuidwest-Drenth – gepubliceerd werd door een nog-Noorderling (Van Giffen, ca. 1950). Een wisselende groep studenten, geleid door de eerste auteur, is nu opnieuw gaan kijken naar deze opgraving uit het begin van de jaren vijftig van de vorige eeuw, van het grafveld van Aalden (ten tijde van de opgraving gemeente Zweelo, thans gemeente Coevorden).

Aalden ligt aan een beek in Zuidoost-Drenthe, vlak tegenover Zweelo, dat we natuurlijk goed kennen van het graf van 'de prinses van Zweelo' (e.g. Bloemers *et al.*, 1981: p. 128). Aalden en Zweelo vormen thans vrijwel één conglomeratie.

De Hoge Hof

Het grafveld dat hier begin jaren '50 van de 20e eeuw gedeeltelijk kon worden onderzocht, lag op een perceel juist ten zuiden van het dorp

Aalden (ten tijde van de opgraving), met de intrigerende naam 'de Hoge Hof' (men denke bijvoorbeeld aan het zogenoemde Finnsburg-fragment uit het epische gedicht *Beowulf*, waar sprake is van krijgers die terugkeren naar 'Friesland, hun huizen en hun hoge burg'). Zoals destijds gebruikelijk, ging het om een toevalsvondst, en was het object (het grafveld) ontdekt toen het al flink verstoord was. Het eerste dagrapport over het onderzoek, van 19 augustus 1950 door H.T. Waterbolk, begint als volgt:

"Naar aanleiding van een telefonisch bericht van het gemeentehuis van Zweelo begaf ik mij per bus naar deze plaats. Het zou hier gaan om de vondst van een paar urnen en een paar koperen voorwerpen, benevens een stenen hamer.

De vindplaats lag in de buurtschap Aalden, en wel op een ruig terrein achter het huis van de Heer Naber. Dit terrein werd gebruikt voor zandgraven door de omwonenden. De vorige dag was men ook hiermee bezig geweest, en wel in boerwerk, ten behoeve van een boer, die een nieuwe schuur wilde bouwen. Deze inlichtingen verkreeg ik van een landbouwer die in de omgeving aan het ploegen was en ook zelf had meegewerkt en dus de juiste vindplaats kon wijzen. In het aanwezige profiel was duidelijk te zien, dat het hier ging om een door een vrij dikke laag esgrond bedekte stuifzandafzetting. Op de plaats van de vondst bevond zich een omstreeks 1 m diepe en 2 m lange plek verwerkte grond, die de indruk maakte van een grafkuil te zijn van vrij jonge datum, alhoewel ouder dan de esgrond."

AALDEN, GEM. ZWEELOO

Fig. 1. De originele locatietekeningen, inzoomend op de Hoge Hof. De dorpskom van Aalden is weggelaten (tek. H. Praamstra, voormalig BAI).

Deze eerste waarnemingen, de getoonde vondsten en de naam van het perceel, de Hoge Hof, deden vermoeden dat het hier om een vroegmiddeleeuwse begraafplaats ging, of, zoals de rapporteur het noemde, een rijengrafveld. Enkele honderden meters verderop waren al eerder restanten van een grafveld uit de ijzertijd aangetroffen.

Grafveld

De uiteindelijke opgraving kon helaas verre van volledig zijn. Niet alleen liep het grafveld aan alle zijden door buiten het vrijgelegde vlak, buiten de perceelsgrens dus, maar ook binnen dit vlak kon lang niet alles gedocumenteerd worden, aangezien een niet onaanzienlijk deel reeds door de zandafgravingen was verstoord. Niettemin waren de resultaten zonder meer spectaculair te noemen. Men vond onder meer crematiebijzettingen, een cluster zogenaamde dodenhuisjes of tempeltjes (vierkante tot rechthoekige structuren van vier palen, die in een nederzettingcontext als spieker zouden worden geïnterpreteerd), alsmede een serie inhumatiegraven, van W-O tot N-Z.

Deze inhumatiegraven bevatten voor een deel bijzonder rijke bijgaven, die het overigens ook mogelijk maakten het grafveld te dateren in de 5^e en 6^e eeuw, met mogelijk een kleine uitloop in de vroege 7^e eeuw. In de aanhef werd al melding gemaakt van de bijzonder fraaie stortbeker: Frankisch fabrikaat, maar van een type dat we ook goed kennen uit Noord-Duitsland, Scandinavië en Angelsaksisch Engeland. Een andere vondst is vergelijkbaar met de dracht van de overbuurvrouw, de prinses van Zweelo: een grote gelijkarmige fibula, ook wel vlinderfibula genoemd, typerend voor de 5^e eeuw. En vooral bekend uit Noordwest-Duitsland en Angelsaksisch Engeland. Interessant genoeg zijn er ook twee van dergelijke mantelspelden bekend uit noordelijk Westergo, namelijk uit Wijnaldum-Tjitsma en 'omgeving Harlingen' (mogelijk eveneens Wijnaldum) (Zijlstra, 1990: p. 8-9 en pl. III; mond. med.).

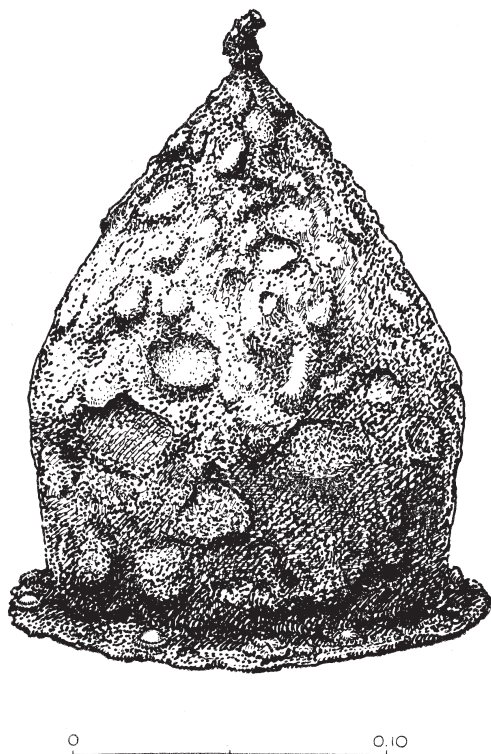

Fig. 2. De schildknop van 'de strieder' (tek. P.C.A. van der Kamp, voormalig BAI).

Krijgers

De aanwezigheid van rijke bijgaven duidt meestal op een (nog) niet geheel stabiele samenleving, waarin sociale posities nog niet definitief waren vastgesteld. In een samenleving als die waarin deze voorwerpen circuleren en vervolgens met de doden worden meegegeven, moeten we ook wapens verwachten, zowel vanwege hun symbolische als hun meer praktische functie. Welnu, 'Aalden' biedt hiervoor een duidelijke onderbouwing: van de ca. 34 inhumatiegraven die één of meer vondsten hebben opgeleverd, zijn er in ieder geval zes te interpreteren als 'krijgersgraven'. Hierbij zijn natuurlijk niet de graven met een mes meegeteld, aangezien een mes een andere functie had en bovendien juist vaak voorkomt in vrou-

wengraven. Een goed voorbeeld is het graf met de vlinderfibula, dat verder onder meer een bijzonder kralensnoer met een grote barnstenen schijf bevatte, en dus een mes. Eén graf staat lokaal bekend als het graf van 'de strieder', en bevatte onder meer een schildknop (in jargon: een umbo; fig. 2), een of meer zwaarden en een lanspunt. De schildknop maakt hier kennelijk voor sommigen het verschil, want ook de man met onder meer een holle bijl en een bundel ijzeren pijlpunten, en zijn collega's met respectievelijk een zwaard en 'een stuk ijzer', een speerpunt, een zwaard en een speerpunt, en tenslotte een zwaard en een lanspunt, behoorden niet tot een stabiele, vreedzame boerensamenleving. Aan de overkant van de beek, in Zweelo, zal er van dat laatste ook geen sprake zijn geweest in de bewuste 5^e en 6^e eeuw. Overigens is juist de Aaldener schildknop een probleem, aangezien deze in de literatuur meestal jonger wordt gedateerd (8^e eeuw). Wellicht is er naast de graven uit de 5^e en 6^e eeuw ook sprake van graven uit een latere fase, zoals in Zweeloo het geval is.

Maar wie waren dan de gebruikers van het grafveld van Aalden, waaronder de Aalden/Zweelo *warband*? En waren ze autochtoon of allochtoon?

Ligging

Aalden en Zweelo liggen op het eerste gezicht landschappelijk vrij geïsoleerd. In het vervolg zal over Aalden worden geschreven, maar bedoeld is de hele agglomeratie. Het lijkt landschappelijk een uithoek. Aan de oostkant wordt het begrensd door het grote moeras- en veengebied van de 'Bourtangh', een gebied dat zich uitstreckte van nog onder de zuidelijke provinciegrens van Drenthe tot aan de Dollard. Een goede droge doorgang lijkt er niet geweest te zijn, en ook bruikbare waterwegen waren afwezig óf noord-zuid georiënteerd. Wilde men vanuit het oosten Aalden bereiken, dan kon dat indirect waarschijnlijk wel, via een combinatie van land- en waterwegen, bijvoorbeeld onder de Boertange langs, via de Vecht naar

de droge zandgronden. Coevorden is dan een tussenstation. De beste manier om vervolgens naar Aalden te komen is dan via het Drosten-diep, ook weer via water derhalve. Een directere toegang naar Aalden was er uit het zuiden niet. Uit het westen is het ook weer de Vecht die de beste mogelijkheden biedt, en dan ook weer via Coevorden en land- en waterwegen, maar ook deze route was geen gebaande weg.

Vooraf vanuit het oosten en zuiden was Aalden, concluderend, dus slechts moeizaam bereikbaar, en alleen over water. Een ideale plaats om redelijk veilig te zijn voor indringers van die kanten, maar anderzijds onhandig als je contact wilt met andere gemeenschappen in die windrichtingen. We kunnen ons het beste een beeld voor ogen nemen van een soort trechter, met Aalden in het puntje, niet geheel waterdicht, en de ruimere toegangswegen in het noorden. Via land en water blijkt Aalden dan opeens vanuit Groningen redelijk eenvoudig te bereiken. Water speelde daarbij een belangrijke rol, zoals ook al bleek uit bijvoorbeeld de verspreiding van het contemporaine zogenoemde Angelsaksische aardewerk uit de hele provincie (Krol & Bos, 2005: p. 103).

Waren de bewoners van Aalden water gewend, zoals de Friezen? Behoort Aalden, in het diepst van Drenthe, tot het maritiem cultuurlandschap? Natuurlijk, een beek is geen zee, maar het idee dat water geen grens en geen belemmering hoeft te zijn, integendeel, is maritiem geworteld.

Herkomst

Hierboven werd al geschreven over Angelsaksisch aardewerk; dat ontbreekt ook niet op het grafveld van Aalden. Dit aardewerk wordt in verband gebracht met (in ieder geval de tijd van) de bevolkingsverplaatsingen vanuit Scandinavië en Noord-Duitsland naar het Noord-Nederlandse terpengebied en Engeland. Een ander gidsfossiel is de dierkop- of Angelsaksische kruiskopfibula (Bos & Brouwer, 2005). Ook die ontbreken niet in Aalden: het graf met de kralenketting, de grote gelijkarmige fi-

bula etc. bevatte bijvoorbeeld ook twee vroege exemplaren van deze groep.

Het noordelijke terpengebied kent een al dan niet compleet bevolkingshiaat, dat vanaf het eerste kwart van de 5^e eeuw wordt opgeheven door de komst van de gebruikers van juist deze spullen (Bos & Brouwer, 2005), die waarschijnlijk afkomstig waren uit gebieden als Denemarken, waar al langer een uitgesproken ‘krijgerscultuur’ heerste, en die meer op water waren georiënteerd dan op land – het werden later de bekende Friese handelaars.

De Angelsaksische dierkopfibulae uit Drenthe zijn nog niet systematisch beschreven, maar het Angelsaksische aardewerk wél. Juist de vroege varianten worden er aangetroffen.

De voorlopige constatering ten aanzien van Aalden zijn dus:

- Het terpengebied krijgt nieuwe bewoners, watergericht, met een krijgerscultuur, en kenmerkende artefacten;
- Deze mensen duiken in het eerste kwart van de 5e eeuw op;
- In Aalden vinden we een gemeenschap, watergericht, met een krijgerscultuur, en dezelfde kenmerkende artefacten;
- Het grafveld van Aalden begint in het eerste kwart van de 5^e eeuw, althans de vroegste middeleeuwse bijgaven zijn in die tijd vervaardigd;
- De enige ‘fatsoenlijke’ toegang naar Aalden is die vanuit het terpengebied.

We kunnen daar aan toevoegen dat de voorwerpen en gebruiken van de gebruikers van het grafveld van Aalden niet lijken terug te gaan op een lokale traditie. Hoewel... en Wijster dan, een in de 4^e eeuw ca. zes hectare grote nederzetting met een hoofdelingenhof, met op nog geen drie kilometer afstand de goudschat van Beilen (Bloemers *et al.*, 1981: pp. 114–115)? Maar toch... Deze *hoard* geldt als ‘Germaans’ en bevat als jongste munt een exemplaar uit 395 (depositie eerste kwart 5^e eeuw? Dat klinkt bekend). Beilen/Wijster liggen aan

of bij het water. Het grafveld van Wijster bevat veel Angelsaksische urnen. De goudschat bevat Romeinse munten, maar die kennen we ook uit noordelijker streken. Laten we voorzichtig zijn, en eerst het hele rijtje vondsten nog eens langslopen. Hoort Beilen direct bij de Romeinen, zoals nu wordt aangenomen, of indirect via noordelijke invloeden dan wel verhuizing? En dan hebben we nog de wegtrekende Friezen en mogelijk ook Franken, of is dat hetzelfde? Naar onze mening kunnen we nu alleen nog maar speculeren, maar de deur naar het noorden is opengezet, en een frisse blik kan nooit kwaad. Tenslotte heeft de opgraving op Wijnaldum-Tjitsma (Fr.) ons ook pas geleerd dat Romeinse munten in Friesland heel goed vroegmiddeleeuws kunnen zijn, wat circulatie en depositie betreft (Van der Vin, 1999). Laten we ons daarom ten aanzien van Aalden een hypothese permitteren.

Het grafveld van Aalden is slechts gedeeltelijk onderzocht, de huidige onderzoekers zijn zich nog maar net aan het oriënteren, nog niet al het vondstmateriaal is bekeken, er moet nog veel gebeuren, maar voor die fase is Paleo-aktueel ook bedoeld. Gezien het bovenstaande is het nu een kwestie van doorwerken, maar tegelijkertijd woeden er al discussies of de mensen in Aalden eerste generatie immigranten waren, die later naar het terpengebied (waar ze doorheen waren gekomen) gingen, of dat het om kolonisatie gaat vanuit al gevestigde gemeenschappen in datzelfde gebied. Dat een lokale gemeenschap in vijfde-eeuws Aalden veranderde door contacten met de nieuwkomers in het terpengebied, lijkt uiterst onwaarschijnlijk, maar in dit stadium kan niets worden uitgesloten.

Conclusie

In deze fase van het onderzoek wijst alles er op dat Drenthe ten onrechte buiten beeld is gebleven op de vele tentoonstellingen die de afgelopen tien, vijftien jaar zijn gehouden over de ontwikkelingen rond de Noordzee. Drenthe heeft, H.T. Waterbolk heeft het keer op keer

laten zien, continuïteit van bewoning gekend vanuit de prehistorie – maar die lui in Aalden, en natuurlijk meerdere andere plaatsen, waren nieuwkomers.

Summary: The early medieval cemetery of Aalden (Drenthe). The northern Netherlands in the Migration Period

The cemetery of Aalden in the province of Drenthe (mainly 5th and 6th centuries AD) was excavated over 50 years ago, but never analysed, let alone published. Work on this is now in progress. It is tentatively suggested that the population concerned was a warrior community, closely connected to the immigrants in the terpen area in the north of the Netherlands. It now seems that the sandy interior of Drenthe was linked to the maritime landscape during the Migration Period.

Literatuur

Bloemers, J.H.F., L.P. Louwe Kooijmans & H. Sarfatij, 1981. *Verleden Land. Archeologische opgravingen in Nederland*. Amsterdam.

Bos, J.M. & E.W. Brouwer, 2005. Kruisvormige mantelspelden in vroegmiddeleeuws Friesland. *Paleo-aktueel* 16, pp. 96–100.

Giffen, A.E. van, ca. 1950. *Excursie 1950 naar een boerderij te Bruntinge, het rijengrafveld te Aalden, kerk en “Spijker” te Roden, de kerk te Vries*. Assen.

Krol, T.N. & J.M. Bos, 2005. Een verklaring voor de hoeveelheid Angelsaksisch aardewerk in Drenthe. *Paleo-aktueel* 16, pp. 101–104.

Vin, J.P.A. van der, 1999. Roman coins from Wijnaldum. In: J.C. Besteman, J.M. Bos, D.A. Gerrets et al. (eds), *The Excavations at Wijnaldum. Reports on Frisia in Roman and Medieval times. Volume 1*. Rotterdam/Brookfield, pp. 185–189.

Zijlstra, J., 1990. *Friese bodemvondsten. 1. Finns fibula*. Eigen beheer, z.p.